

„Studia Pastoralne” 2010, nr 6, s. 313–319

Ks. Bogdan Biela

Uniwersytet Śląski

DYREKTORIUM DUSZPASTERSTWA SŁUŻBY LITURGICZNEJ

27 listopada 2008 roku na 346. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski zostało przyjęte *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej*, przygotowane przez Podkomisję ds. Służby Liturgicznej, działającą przy Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski. Uzupełnieniem tego dokumentu będzie *Ceremoniał zgromadzenia liturgicznego* zawierający szczegółowy opis sposobu spełniania funkcji liturgicznych oraz *Obrzędy błogosławieństw służby liturgicznej* zawierające teksty modlitw, przez które Kościół wyprasza Bożą łaskę dla pełniących służbę w liturgii.

Dyrektorium w swym założeniu ma pomóc duszpasterzom i wiernym świeckim w lepszym rozumieniu funkcji liturgicznych oraz prowadzeniu formacji osób, które je spełniają (por. nr 4). Bowiem mimo iż w okresie posoborowym Kościół podjął wielki wysiłek w celu rozumienia liturgii i właściwego w niej uczestnictwa, ciągle jest wiele do zrobienia w tej dziedzinie, gdyż i dziś nie brak takich parafii, w których „nawet podczas wielkich zgromadzeń, celebrans czyta lekcje, recytuje psalm responsoryjny, wypowiada wezwania modlitwy powszechnej” (nr 3). Dyrektorium wychodzi również naprzeciw postulatowi II Polskiego Synodu Plenarnego, żeby formacją liturgiczną objąć całą wspólnotę parafialną, tak aby powstały w niej zespoły liturgiczne złożone z dorosłych, młodzieży i dzieci. Powstawanie bowiem takich zespołów napotyka różnorodne trudności. Do największych należy odchodzenie ministrantów i członków scholi od posługiwania w liturgii oraz niewielkie zainteresowanie podejmowaniem funkcji liturgicznych przez dorosłych (por. nr 3).

Oprócz krótkiego wprowadzenia Dyrektorium składa się z trzech części. Pierwsza z nich omawia założenia teologiczne posługiwania w liturgii, druga jest opisem formacji służby liturgicznej dzieci, młodzieży i dorosłych, a trzecia została poświęcona strukturze duszpasterstwa zajmującego się tą problematyką.

Wizja duszpasterstwa oraz w efekcie „logika” Dyrektorium wynika z przyjętych założeń teologicznych. Dlatego też pierwsza część Dyrektorium (*Posługiwanie w liturgii*) ma fundamentalne znaczenie. Składa się ona z trzech rozdziałów. Pierwszy: *Dojrzewać w postawie służby*, zawiera dwa punkty: *Służba dziełu zbawienia* i *Służba w liturgii i w codziennym życiu*. Drugi rozdział: *Służyć tym darem, który każdy otrzymał* składa się z trzech punktów: *Akolita, Lektor, Kantor*. Trzeci rozdział to *Wprowadzenie w życie parafii posług lektora i akolity*.

W pierwszej części Dyrektorium przypomina, iż zgodnie z soborową eklezjologią, w wielości posług i funkcji, a także w jedności całego zgromadzenia, objawia się tajemnica Kościoła. Ukazuje się jego struktura hierarchiczna, w której wyróżnione miejsce zajmują biskup, prezbiter i diakon, a także wielkie bogactwo charyzmatów, którymi Duch Święty obdarzył poszczególnych wiernych (por. nr 9). Warto podkreślić, że niejako założeniem Dyrektorium jest połączenie służby w liturgii z codziennym życiem wiernych świeckich.

Człowiek wierny otrzymanemu powołaniu stara się gorliwie służyć ludziom tym charyzmatem, który otrzymał. Swoim działaniem obejmuje członków rodziny i środowisko pracy, a także szersze grono osób, z którymi się spotyka i do których jest posłany. Ta postawa służby osiąga swój szczyt, gdy uczestniczy on w liturgii Kościoła. Wówczas bowiem aktywność ludzka zostaje w sposób sakramentalny włączona w działanie Chrystusa, w Jego mękę, śmierć i zmartwychwstanie (nr 20).

Prawda o powołaniu człowieka przez Boga i napełnieniu go darami, którymi ma służyć braciom, jest nie tylko jedną z zasad życia ludu Bożego (por. *Redemptor hominis* 21), ale również ma istotny wpływ na kształt duszpasterstwa w parafii. Tę integralną i dynamiczną wizję urzeczywistniania się Kościoła w parafii widać wyraźnie w Dyrektorium:

Wśród posługujących przy sprawowaniu Eucharystii Kościół wyróżnia lektora i akolitę, zapraszając ich nie tylko do spełniania *funkcji*, lecz powierzając im również *posługę* we wspólnocie wierzących. Kościół przekazuje im od Boga dar i powierza im zadania, które mają spełniać „na stałe”. Nie można tej „stałości” rozumieć inaczej, niż jako odpowiedź na powołanie, które Bóg daje człowiekowi. Żadna inna racja i żadne inne zaproszenie nie są wystarczającym uzasadnieniem dla trwania w posłudze przez całe życie. Wspomniane posługi (ministeria) są misją, którą biskup powierza świeckim mężczyznom we wspólnocie Kościoła. Rozpoczyna się ona w liturgii i w niej znajduje uwieńczenie, ale obejmuje także zadania akolity i lektora w codziennym życiu wspólnoty (nr 32).

„Szczególną funkcję w liturgii Kościół powierza również kantorowi i innym osobom odpowiedzialnym za muzykę i śpiew” (nr 33). Dlatego też konsekwentnie

w dalszej części Dyrektorium ukazuje duchową sylwetkę i apostołskie zadania akolity (por. nr 35–40), lektora (por. nr 41–44) oraz kantora (por. nr 45–48). Kończąc tę część, Dyrektorium wyraża nadzieję, iż „wprowadzenie w życie Kościoła w Polsce ustanowionych posług lektora i akolity może przyczynić się do ożywienia różnych odcinków życia parafialnego. Stanie się to wtedy, gdy będzie właściwie rozumiany eklezjalny wymiar każdej z tych posług” (nr 50). Uwydatni się bowiem wówczas zarówno hierarchiczny, jak i charyzmatyczny wymiar Kościoła¹. Chrystus zbudował swój Kościół na Piotrze. Uczynił Piotra widzialnym znakiem swojej obecności pośród całego Kościoła. Zasada „budowania na kimś” odnosi się w pewien sposób także do biskupa, na którym opiera się życie diecezji, i do proboszcza, na którym opiera się życie parafii. Każdy biskup i prezbiter jest znakiem obecności Chrystusa Głowy we wspólnocie. W nich i przez nich sam Chrystus prowadzi swoich uczniów. Biskup kieruje życiem diecezji, a proboszcz w jedności z biskupem kieruje życiem parafii. To samo ministerium urzeczywistnia się wewnątrz wspólnoty parafialnej. Chrystus buduje tę wspólnotę w wymiarze duchowym, a także w widzialnych strukturach. Parafia licząca setki, a niekiedy tysiące osób, jest nie tylko rzeszą ludzi, którzy przychodzą na Mszę św. niedzielną, a po niej wracają do swoich domów. We wspólnocie wierzących podejmowane są różnorodne dzieła ewangelizacyjne, formacyjne, modlitewne, charytatywne, misyjne i inne. Każde z nich powinno być oparte na osobach, które Bóg wybrał, ubogacił odpowiednimi charyzmatami i umocnił specjalną łaską, aby to zadanie dobrze spełniały w Jego imieniu i w imieniu Kościoła. Ustanawianie świeckich mężczyzn na stałe do posług lektora i akolity może stać się nowym etapem wprowadzania tej prawdy w praktykę życia naszych wspólnot. Jest wyznaniem wiary, że Bóg i tylko Bóg decyduje o tym, na kim ma być zbudowana jakaś działalność we wspólnocie parafialnej. Ustanowienie kogoś do posługi we wspólnocie jest uczynieniem go filarem, na którym opiera się konkretne dzieło apostołskie urzeczywistniane w parafii. Osiąga ono swój szczyt i wyraża się najpełniej w liturgii, a z niej rozciąga się na wszystkie obszary życia wspólnoty (por. nr 50). Oczywiście, co podkreśla Dyrektorium

ustanowienie na stałe świeckich mężczyzn do posługi lektora i akolity powinno się opierać na rozeznaniu powołania, danego przez Boga i odpowiednim przygotowaniu obejmującym nie tylko sprawy liturgiczne, lecz także zdolność podjęcia określonej misji we wspólnocie parafialnej. W tym duchu należy także formować wszystkie zespoły służby liturgicznej, zarówno męskie, jak i żeńskie, od wieku dziecięcego aż po ludzi dorosłych (nr 51).

Część druga Dyrektorium jest zatytułowana: *Formacja posługujących w liturgii*. Po ogólnych zasadach przedstawiona jest formacja kandydatów i kandydatek,

¹ Por. B. Biela, *Kościół – wspólnota*, Katowice 1993, s. 226–234.

dzieci, gimnazjalistów, młodzieży, dorosłych, ustanowionych lektorów i akolitów oraz podejmujących inne funkcje liturgiczne. W opracowaniu wskazań do kolejnych etapów formacji wykorzystano dotychczasowe doświadczenia Krajowego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej oraz uwzględniono nowe dokumenty Kościoła, wśród których szczególne znaczenia ma instrukcja wprowadzająca w życie polskich parafii i diecezji posługi lektora i akolity (por. nr 53)². Przez „służbę liturgiczną” Dyrektorium rozumie

zespół wiernych świeckich, dzieci, młodzieży i dorosłych, którzy zostali włączeni do tego grona przez błogosławieństwo lub ustanowienie i spełniają wyznaczone im zadania zarówno w celebracji Eucharystii, jak i w innych zgromadzeniach liturgicznych. Funkcje liturgiczne mogą podejmować także inni wierni świeccy, nie należący do ścisłego grona służby liturgicznej. Proboszcz lub rektor kościoła może ich czasowo upoważnić do wykonania określonych czynności liturgicznych (nr 54).

W gronie służby liturgicznej szczególne miejsce zajmują posługujący przy kapłanie i przy ołtarzu. W przeszłości określenie „służba liturgiczna” odnoszono tylko do tego zespołu. Według Dyrektorium pozostają oni grupą wyróżnioną strojem i miejscem posługiwania, ale współpracują z innymi osobami, które również spełniają prawdziwą funkcję liturgiczną, czyli komentatorami i członkami chóru, zakrystianem, osobami zbierającymi składkę, osobami pomagającymi przychodzącym znaleźć miejsce w kościele lub troszczącymi się o porządek procesji (por. nr 55). Dyrektorium przypomina także w oparciu o wyjaśnienie Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 15 marca 1994 roku, potwierdzone przez prefekta tejże Kongregacji 27 lipca 2001 roku, iż

wszystkie funkcje liturgiczne mogą spełniać zarówno mężczyźni, jak i kobiety, z wyjątkiem czynności, które są bezpośrednio usługiwaniem kapłanowi przy ołtarzu i przy miejscu przewodniczenia. Funkcje te są zarezerwowane dla męskiej służby liturgicznej (ministrantów). Mogą być powierzone dziewczętom (ministrantkom) tylko wtedy, gdy udzielił na to wyraźnej zgody biskup diecezjalny. On zaś, aby taką zgodę wydać, powinien zasięgnąć opinii Konferencji Episkopatu Polski.

Formacja członków służby liturgicznej dokonuje się w oparciu o ideę powołania do służenia sobie nawzajem tym darem, który każdy otrzymał (por. 1 P 4,10). Członkowie zespołów liturgicznych stopniowo poznają funkcje, które w liturgii mogą spełniać wierni świeccy i coraz lepiej rozeznają talenty, jakie otrzymali od Boga. Na tej drodze wzrostu otrzymują pomoc w postaci spotkań formacyjnych, rekolekcji, a także błogosławieństwa Kościoła (por. nr 56). Osoby należące do ruchów i innych wspólnot prowadzących własną formację, mogą w nich przygo-

² Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom*, „Anamnesis” 52 (2008), s. 41–45.

towować się do pełnienia funkcji liturgicznych, jeśli program formacyjny danej wspólnoty uwzględni wymagania przedstawione w Dyrektorium. Dokument zaznacza, że formacja ruchu Światło–Życie spełnia te wymagania. „Osoby, które przeżywają swoją formację duchową i apostołską we wspólnotach tego ruchu, mogą przyjmować błogosławieństwa do poszczególnych stopni w spełnianiu funkcji liturgicznych w parafii” (nr 59). Wprowadzenie w spełnianie funkcji liturgicznych rozpoczyna się od dzieci, które przystąpiły już do Pierwszej Komunii św. (por. nr 60). Formacja młodszych członków służby liturgicznej trwa trzy lata. W każdym roku ministranci i członkowie scholi podejmują, oprócz systematycznej służby w celebracjach liturgicznych, następujące tematy formacyjne: rok I – Zgromadzenie liturgiczne, rok II – Procesje liturgiczne, rok III – Ołtarz i ofiara (por. nr 63–71). Drugi etap formacji ministrantów i członków scholi przypada na okres nauki w gimnazjum. Ma on pomóc młodym chłopcom i dziewczętom dalej rozwijać posiadane umiejętności oraz umacniać się w gotowości do służenia Bogu i ludziom: rok I – Księgi liturgiczne, rok II – Rok liturgiczny, rok III – Funkcje liturgiczne (por. nr 72–85). Młodzieży również proponowana jest trzyletnia formacja. Dotyczy ona lektorów, psalterzystów, akolitów, przynoszących dary, członków scholi i chóru: rok I – Słowo, rok II – Sakrament, rok III – Wspólnota (por. nr 86–99). Zaangażowanie dorosłych w służbę liturgiczną rozwija się dwoma drogami. Pierwsza z nich to kontynuacja posługiwania, które ktoś podejmował w dzieciństwie i młodości. Druga droga to włączanie się do jednego z zespołów liturgicznych dopiero w wieku dorosłym. Dotyczy ona lektorów, psalterzystów, akolitów, przynoszących dary i zbierających składkę oraz członków scholi lub chóru (por. nr 100–107). Dyrektorium zachęca duszpasterzy, aby ukazywali wiernym świeckim liczne możliwości służenia darem, jaki każdy z nich otrzymał. W ten sposób ubogaci się i ożywi życie parafialne, a bogactwo i różnorodność charyzmatów objawi się w celebracji liturgii i w nabożeństwach, w działalności ewangelizacyjnej i charytatywnej oraz w innych obszarach życia parafialnego. Należy do tego celu wykorzystywać różne spotkania z dorosłymi, a szczególnie spotkania z rodzicami dzieci przystępujących do Pierwszej Komunii św. lub sakramentu bierzmowania. Wielu bowiem dorosłych, pragnących służyć Bogu i ludziom swoimi umiejętnościami i talentami, nie znajduje dla siebie miejsca w gronie służby liturgicznej ani w innych obszarach życia parafialnego, gdyż w ich parafii w liturgii posługują tylko dzieci, a inne formy zaangażowania wiernych świeckich jeszcze się nie rozwinęły. Posiadane przez nich talenty są więc wykorzystywane w parafii tylko w niewielkim stopniu (por. nr 102, 103). Wśród posługujących w liturgii szczególne miejsce zajmują ci, którzy zostają ustanowieni na stałe do posługi lektora i akolity. Zostaje im powierzony szeroki zakres odpowiedzialności, dlatego ich przygotowaniu należy poświęcić szczególną uwagę. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* zobowiązuje Komisję Episkopatu ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów do przygotowania *Ratio formationis* określającego program formacyjny dla tych osób. Zasady podane przez Dyrek-

torium stanowią wypełnienie tego zobowiązania. Zawierają one opis formacji kandydatów na lektorów i akolitów oraz sposób jej przeprowadzania w diecezji (por. nr 110–130). Wśród innych funkcji liturgicznych Dyrektorium wymienia nadzwyczajnego szafarza Komunii św., animatorów i ceremoniarzy, dyrygentów chórów i kantorów, a także zakrystianów (por. nr 131–146). Do realizacji przedstawionego programu formacyjnego służby liturgicznej potrzeba pomocy formacyjnych. Dyrektorium stwierdza, że wiele takich pomocy już istnieje i można z nich korzystać. Następne opracowania będą powstawać w miarę wprowadzania w życie całościowego programu formacji służby liturgicznej (por. nr 147).

Ostatnia część Dyrektorium omawia strukturę duszpasterstwa służby liturgicznej. Odpowiedzialnymi za formację służby liturgicznej są: biskup, proboszcz, animatorzy i rodzice. Ważne zadanie w tej formacji spełnia także duszpasterstwo służby liturgicznej działające na szczeblu krajowym, diecezjalnym, dekanalnym lub rejonowym i parafialnym (por. nr 148–168).

Dyrektorium zwraca uwagę, aby przedstawione zasady formacji służby liturgicznej, a także ustalona terminologia i sposób wprowadzania człowieka w kolejne etapy dojrzewania w posługiwaniu, były w parafiach wdrażane stopniowo i roztropnie. Każda zmiana powinna być poprzedzona odpowiednim wyjaśnieniem i realizowana przez systematyczną formację, aby wydała dobre owoce (por. nr 6). Powyższa sugestia jest oczywiście właściwa. Pojawia się jednak problem i pytanie bardziej zasadnicze: Czy duszpasterze opiekujący się służbą liturgiczną będą de facto zainteresowani takim Dyrektorium i w ogóle odpowiednią formacją osób stanowiących wielki procent tych, które w przyszłości mogą odpowiedzieć na Boże powołanie do kapłaństwa.

Na koniec refleksja ogólniejsza. Po Soborze Watykańskim II bardzo często powtarzane jest zdanie: „Liturgia uobecnia, buduje i objawia Kościół”. Ta wieloraka funkcja liturgii dotyka wszystkich wymiarów życia ludu Bożego. W niej najpełniej widzimy, czym Kościół żyje i wokół czego się gromadzi. Tam ukazuje się, jakie środki i metody są właściwe dla jego posługiwania. Tam także objawia się, kto jakie miejsce zajmuje w Kościele. Podział posług w liturgii nie jest tylko zwykłą organizacją działania. Jego zadanie sięga dalej. Dotyka samej tajemnicy Kościoła. W wielości posług i funkcji, a także w jedności całego zgromadzenia liturgicznego objawia się bowiem tajemnica Kościoła (por. OWMR 91). Nie chodzi więc tylko o sam obrzęd liturgiczny. Chodzi o podział posług i zadań w Kościele. Nie da się jasno określić miejsca świeckich katolików w życiu Mistycznego Ciała Chrystusa bez określenia ich miejsca w liturgii, ani odwrotnie. Nie powinno powierzać się im takich posług w liturgii, które nie są adekwatne do ich zadań w codziennym życiu parafii. W posłudze ukryte są bowiem dwa zadania: objawienie Kościoła i wykonanie określonej czynności. Gdy któreś z nich zostanie zaniedbane, zaczyna się choroba. Zaciera się znaczenie znaku, a życie zaczyna kuleć. Problem ten nabrał nowego znaczenia w naszej polskiej rzeczywistości, gdy pojawiły się w niej dwa zjawiska. Jednym było wejście katechizacji do szkół, a w konsekwencji

konieczność przygotowania większej liczby katechetów świeckich, drugim natomiast – dopuszczenie mężczyzn do pomocy w rozdawaniu Komunii św. W obydwu wypadkach mamy do czynienia ze szczególnymi zadaniami, które Kościół powierza świeckim. Posługa katechety i posługa nadzwyczajnego szafarza Komunii św. to szczególny wkład mężczyzn i kobiet w religijne życie parafii. Patrząc na to zjawisko w kontekście szerszej teologii posług w Kościele można zauważyć pewną jednostronność rozumienia posługi katechety i posługi rozdającego Komunię św. W tej pierwszej określa się tylko zadania pozaliturgiczne, natomiast w tej drugiej tylko zadania liturgiczne. Tej jednostronności przeciwstawia się bardzo wyraźnie *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej*. Realizacja wizji ukazującej szeroki obraz posług dla świeckich w liturgii i poza nią może wydatnie przyczynić się do odnowy naszych parafii. I za to należą się szczególne podziękowania autorom *Dyrektorium*.